

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Del cop vaig quedar estabornit

El meu codi genètic, com li passa a qualsevol altre quídam, ve farcit de possibilitats que la precisa biografia ha anat concretant paulatinament. Així, en el lèxic que la meva mare, Maria Genís Serra, m'anava destil·lant hi havia dues paraules que destacaven perquè eren venerades: *Déu* i *Jesús*, el “Senyor-de-tot” i l’ “Amador-sol·lícit”. Semàntica, per cert, ben imprecisa d’ambdós significants tot i que vagin tots dos carregats d’emocions commovedores. Amb els meus progenitors assistia a les cerimònies litúrgiques —*Eucaristia* o Missa, particularment— i acompanyat d’ells vaig rebre la Primera Comunió al Santuari de Núria el juny de 1934. Tenia sis anys i sis mesos. La preparació catequètica i una primera confessió —*sacramental*, adverteixo als rústecs i grollers— confessió de pecats infantils i primerencs, van reforçar el meu ingrés al cristianisme.

Vaig construir i ampliar una plataforma sobre la qual s’aixecaria la vida biogràfica, amarada des dels seus ciments amb els afectes que em van deixar lligat a la mare i al pare. No podia discernir sentimentalment entre l’amor dels progenitors i l’amor de Déu; ambdós amors van quedar abraçats en el fons endotímic. Únicament els tres anys de guerra civil espanyola, que vaig viure en una casa de camp, més que rústega i apartada de la vila natal d’Alforja, van ser un entre parèntesi en la meva formació cristiana. Els pares a Barcelona; jo amb el meu avi patern i un dona analfabeta i vella del poble, entre freds i calors, ocells i gossos, pluges i vents. Ni església ni tampoc escola. Tres anys de naturalesa, allunyats de la civilització dins del possible. Però els meus pares continuaven estimant-me i amb el seu afecte jo respectava el Totpoderós Déu i assaboria l’afecte de Jesús. Això sí, es va extraviar la noció de pecat. El món natural és paradisiàc; és a dir, desconeix bé i mal. Conclou la guerra civil, no obstant, aviat es presentà la moral amb el bé i el mal i amb ells, novament, la percepció de pecat. Aleshores vaig sentir el cristianisme com una contesa entre cel i infern; les il·lustracions de llibres catequètics i d’estampes religioses es referien sovint al Judici Final i a les seves conseqüències oposades. O benaurança definitiva o bé desventura inalterable. Entre ambdues una rasa insalvable.

Pel que fos, vaig decidir fer-me escolapi. El cristianisme prengué així un caire savi alhora que ascètic. Set anys de seriositat intel·lectual —estudis filosòfics, teològics, bíblics— i practicant l’ascetisme —dejunis, penitències i oracions—. Vaig acabar els estudis superiors escolapis el juny de 1950 i vaig ingressar tot seguit a la Universitat de Barcelona, on em vaig llicenciar en Filosofia i Lletres el 1956 i vaig obtenir el títol de Doctor el 1961.

Mentre estudiava en els Centres d’Estudis Superiors dels escolapis, amb el llibre del *Gènesi* en hebreu, vaig passar dies donant voltes a la primera paraula: *Bere’shit*. Em fascinà el curs bíblic. Any 1948. Les traduccions habituals em van semblar fetes a la lleugera. Així la de sant Jeroni a la seva Bíblia, denominada *Vulgata* —la “divulgada”—, redactada a Betlem entre el 390 i el 404, on diu en llatí:

In principio creavit deus caelum et terram.

És veritat que el mot *Principio* en epistemologia significa *allò que explica sense necessitat de ser explicat*; ara bé, jo havia caigut tants cops en el parany d’entendre-ho en sentit cronològic que vaig voler furgar més en el terme hebreu *Bere’shit*. La versió castellana es val de *Al principio* com la catalana, *Al principi*. Aquestes traduccions m’han fet pensar en horari de trens. El primer AVE Barcelona-Marsella surt a les... En canvi, la Bíblia francesa Bayard —París 2001— fa servir una paraula almenys interessant: *Premiers*. La versió grega de la Bíblia jueva —*Torah*— realitzada a la ciutat d’Alexandria, regnant Ptolomeu II Filadelf, a començaments del segle III a.C., va traduir el terme *Bere’shit* per la paraula *arkhé*. Això ja se m’antullà considerable. Segons els clàssics grecs, *arkhé* era allò suposat en tota presència i a la vegada el que regia tota presència. Quelcom així com el *Grund* alemany o el *fundamentum* llatí. Allò que fonamenta i sosté la resta de l’edifici, ja sigui físic o bé mental.

Bere’shit, primer mot de la Bíblia hebrea. *Be* era: “en”. *Ro’sh*: “cap”. *En tant que cap o començament de tot el que hi ha* ¿què hi col·loquem?, i prossegueix el text:

Elohim-Déu creà —“Barà”— cels —“HaShamayim”— i terra —“Ha’Arets”—.

La paraula *Déu* de la meva mare adquiria així un to més intel·lectual —denotació del significant *Déu*— sense menystenir el seu món emocional —connotacions d'aquest significat—. Déu era Amo i Senyor de tot perquè tot ho ha havia col·locat a l'existència sostraiant-ho del pastós no-res —*tohú wabobú*—; “insignificança del *no-ser*” en conseqüència, del qual parla el segon verset del primer capítol del *Gènesi* bíblic.

Una cosa destaca d'entre les que féu Elohim-Déu: l'*Adam*, el *Terrós*; és a dir, l'ésser humà:

Déu digué:

Fem un adam

a la nostra imatge —“tselem”—

com semblança —“demut”— nostra. (Gènesi, 1, 26).

Tselem posseeix càrrega material plàstica; per aquest motiu s'hi afegeix el terme *demut*, el qual és més abstracte.

Tot i això, no li va sortir molt bé a Déu aquest producte malgrat haver-lo fet a la seva imatge i semblança. Home i dona van desobeir *Yhwh* —nom propi del déu d'Israel—, *Elohim* —nom comú de déu a la regió—. Pecat. Culpa. De tot això me n'havia parlat també la meva mare. Ara, tot plegat havia pres un to savi. L'ésser humà és pecador, ¿de per si? ¿per accident?. Hobbes contra Rousseau.

I Yhwh-Déu l'expulsa del jardí de l'Edèn per a treballar la terra d'on l'havia tret. (Gènesi, 3, 23-24)

La calamitat quedà consumada. ¿Com es pot sortir d'un tràngol tan terrorífic, tan paorós?

El 1949 vam estudiar en els Centres d'Estudis superiors dels escolapis el Nou Testament, però treballàrem només l'evangeli atribuït a Lluc; això sí, en la llengua grega de l'original. No vam entrar en l'estudi de les *Cartes* de Pau de Tars.

Finalitzats els meus estudis d'escolapi no tenia cap altre coneixement de Pau que el que em proporcionaven les cartes —*Epístoles*— llegides durant la litúrgia de

l'eucaristia, o *missa* que diu la gent. A finals dels anys 50 del segle XX vaig descobrir —algú me'n parlà— el teòleg calvinista Karl Barth (1886-1968), que va néixer i morir a la ciutat suïssa de Basel —Basilea—. M'elogiaren la seva obra *Romerbrief* —*Carta als Romans*—, comentaris a l'*Epístola als romans* de Pau de Tars. Aquells dies, jo em començava a agobiar per un déu que foragità els humans de l'àmbit de la felicitat: Yhwh, Senyor, castiga desproporcionadament el pecador. Aquest fou el meu parer.

Em vaig comprar *L'Épître aux Romains* de Barth a Roma, però, en versió francesa. Em sembla recordar que fou en una llibreria de la *Via Conciliazione*. Després de fullejar el llibre de Barth, vaig dir-me: el que he de fer és llegir en grec la carta que Pau de Tars envià als cristians de Roma, l'any 57, des de la ciutat de Corint. Vaig obtenir el text grec i també el francès, el català i el castellà.

Justificats —“dikaiosyne” en llengua grega— per la fe, estem en pau amb Déu gràcies a nostre Senyor Jesús Crist...

Quan estàvem sense forces, aleshores, en el moment decidit, Crist morí pels homes culpables...

Ara que Déu ens ha justificat per la sang de Crist, quedarem salvats de la seva còlera. (Romans, 5, 1-11)

Estudiant aquesta missiva paulina vaig iniciar paral·lelament les meves lectures de Heidegger. Llegint *Holzwege* en llengua francesa —*Chemins qui ne mènent nulle part*—, topo amb una llarga cita que Heidegger fa del *Gai Savoir* —*Die fröhliche Wissenschaft*, 1882— de Friedrich Nietzsche:

¿N'avez-vous pas entendue parler de ce forcené, qui, en plein jour, avait allumé une lanterne et s'était mis à courir sur la place publique en criant sans cesse:

“Je cherche Dieu!. Je cherche Dieu!”? Comme il se trouvait là beaucoup de ceux qui ne croyaient pas en Dieu, son cri provoca une grande hilarité.

L'as-tu donc perdu? disait l'un... Ainsi criaient et riaient-ils tous...

Le forcené sauta au milieu d'eux et les transperça de son regard.

Où est allé Dieu?

Nous l'avons tué —vous et moi—! Nous tous, nous sommes ses assassins! Mais comment avons-nous pu boire d'un trait la mer toute entière...

N'errons-nous comme à travers un néant infini? Le soufflé du vide ne nous effleure-t-il pas de toutes parts?...

Ne sentons-nous toujours rien de la décomposition divine? Car les dieux aussi se décomposent! Dieu est mort! Dieu reste mort! Et c'est nous qui l'avons tué!...

Ne sommes-nous pas forcés de devenir nous-mêmes des dieux pour du moins paraître dignes d'eux?

Il n'y eut jamais acte plus grandiose...

On raconte encore que le forcené aurait pénétré le même jour dans différentes églises et aurait entonné son "Requiem aeternam deo"...

Que sont encore les églises, sinon les tombes et les monuments funéraires de Dieu?

Així fou com Nietzsche se'm plantà davant d'una manera salvatge, sense que jo anés al seu encalç. De cop i volta vaig adonar-me que es podia convertir en el desbaratador de la meva fe cristiana tot tirant-me-la per terra. M'havia clavat el fibló; immediatament em vaig sentir esperonat pels seus llibres. Vaig esdevenir un xafarder de la seva obra. Vaig començar la lectura com aquell qui no ho vol, sense ordre ni concert, a la babalà. Vaig adquirir llibres seus en francès, de les editorials Mercure de France, Aubier i Gallimard.

El Déu i el Jesús de la meva mare se'n podrien anar en orris com també el *Khristos*, el *Mashiyah*, —l'Ungit— de Sant Pau. ¿No s'esquinçaria també el meu fons endotímic que sagnava igualment la presència dels mes progenitors, especialment la de la meva mare? ¿em podria mantenir dempeus?

Més tard van aparèixer traduccions de Nietzsche al castellà, a Alianza Editorial; en vaig comprar algunes com *Ecce Hommo*, *Así habló Zaratustra* i *El crepúsculo de los ídolos*. No vaig adquirir, en canvi, les *Obras completas* editades per Editorial Aguilar. Era com si juguéssim al gat i a la rata. Tot i així, preferia les versions franceses. Quan l'Editorial Laia, de Barcelona, va publicar en català *La genealogia de la moral* i la *Gaia ciència*, tot d'una els vaig adquirir.

En un tancar i obrir d'ulls patiria encara un altre percañç. Quedaria sacsejada també la filosofia que havia cursat a la Universitat de Barcelona: Plató, Aristòtil, sant Agustí, Tomàs d'Aquino, Descartes, Kant, Hegel... Un text de la *Metafísica* d'Aristòtil (Llibre IV) m'havia seduït particularment i va vertebrar-me:

... Hi ha cert saber i entendre que considera l'èsser —“to on” i no “ta onta”— en tant que ésser...

Cap altre saber investiga de manera general a l'entorn de l'èsser en tant que ésser...

Atès necessàriament que busquem els principis —“arkhai”— i les causes —“aitíai”— supremes, és clar que aitals principis i causes necessàriament són els principis i causes d'una certa sortida a la llum —“physeos tinos”— de l'èsser o presència...

L'èsser —“to on”— es diu, certament, de moltes maneres, però tot en relació a un sol principi; unes coses es manifesten com ens —“ta onta”— perquè són substàncies —“ousíai”—, altres perquè són coses que esdevén a una substància —“ousía”—...

D'un sol saber és considerar l'ens —“ta onta”— en tant que ens —“ta onta”—. El saber és fonamentalment d'allò primer i d'allò del qual penja tota la resta.

Aquest text, legitimador de la metafísica, o saber que pretén anar més enllà de tota possible experiència, sofria també l'assetjament de Friedrich Nietzsche. Em devia sentir, en conseqüència, assaltat pel meu costat cristià i pel meu flanc metafísic. Comprenc que als llangardaixos no els preocupin aquestes qüestions, però, és clar, ells són llangardaixos.

Vaig notar en el més íntim que Nietzsche, malgrat causar-me dolor, em seduïa, em fascinava. Vaig furgar en les pregoneses de l'ànima per tal de descobrir com era possible una situació tan extravagant i em vaig adonar que, en el fons, jo sempre havia trobat gust a desobeir, ja fos al pare, a la mare, al capellà o al mestre. I, de gran, a la *Constitución española* o als *Deu Manaments* de Déu. El que comptava era anar en contra, desacatar, transgredir, no fer-ne cas, rebel·lar-me i passar-m'ho tot per alt. Tot plegat em produïa un plaer immens. Potser fou per això que Nietzsche em va enlluernar.

Un dia vaig adquirir *Die fröhliche Wissenschaft* (1882) —*Le gai savoir, La Gaia Ciència*— i em vaig ficar a la seva entranya amb audàcia i gosadia, amb atreviment gairebé suïcida. Les cites següents són de l'edició que en féu, el 1997, l'editorial Flammarion.

El text de Heidegger abans esmentat, amb l'extensa cita de Nietzsche, em feia pensar que hi trobaria un gran al·legat contra la creença en Déu; però no fou així. M'atreveixo a dir, amb sorpresa per la meua part, que més bé es tracta d'una mena de teoria, interessant per cert i fins i tot torbadora. L'epistemologia que m'havien ensenyat reposava sobre dos pressupòsits, que Nietzsche negarà; *Unes coses són idèntiques a altres* i *Totes les coses són idèntiques a si mateixes*. Ell dirà del primer: *unes coses son "semblants"* —*no pas idèntiques— a altres*. Al segon respondrà: *no hi ha res idèntic a si mateix, atès que tota realitat canvia constantment*.

Pel meu existir quotidià m'era indispensable que "*A fos idèntic a A*" i que en última instància, una realitat suprema legitimés qualsevol procés o canvi, fos real o bé mental. Les doctrines de Plató i d'Aristòtil les duia arrelades, no només en el meu intel·lecte, també donaven alè a la vida biogràfica de cada dia. Despullat de *Principi d'identitat* i desproveït d'un *Últim sosteniment de tot*, o Absolut, em vaig sentir desemparat i navegant a la deriva, sense bol·lard que em retingués en port segur, ferm.

Em començava a fer càrrec del crit del boig: *¡Déu ha mort!* Obeir la veu de la consciència és propi del populatxo, del ramat, el qual desitja ser útil als altres amb gran risc de destruir-se a si mateix. *¿Quin hauria de ser el meu nou rumb existencial?: saber viure*, em va respondre Nietzsche, *des de*:

l'art et la force merveilleuse de créer de dieux.

Un cop suprimit el monoteisme judeocristià —*¡Déu ha mort!*—, cal posar-se a viure del politeisme pagà. Cal glorificar l'existència de cadascú. L'instint fonamental de l'home, de cada ésser humà en singular, no és altre que la voluntat del poder egoista.

Vaig tenir la impressió que Nietzsche a *Gaia ciència* duia a terme una immensa labor de deconstrucció de les seguretats, falses seguretats, de la nostra societat. Ni el Déu cristià, ni tampoc la Raó il·lustrada, valen; són enganys eficacíssims i res més.

Nous, philosophes et “esprits libres”, nous sentons, à la nouvelle que le “vieux dieu” est “mort”, comme baignés par les rayons d’une nouvelle aurore...

L’horizon nous semble enfin redevenu libre, même s’il ne pas limpide; nos navires peuvent de nouveau courir les mers.

Friedrich publicà aquest llibre —*Die fröhliche Wissenschaft*— el 1882; l’havia escrit els primers mesos d’aquell mateix any a Gènova on, segons informació d’ell mateix, *havia passat el mes de gener més prodigiós de la seva vida.*

Vaig llegir la versió de 1887 —segona edició feta a Leipzig— on afegeix un prefaci, un cinquè llibre —la primera edició només en tenia quatre— i un epíleg que té per títol *Cançons del príncep proscrit*. El títol del quart llibre, *Sanctus Januarius*, ve a tomb perquè significa el molt bé que ho va passar durant el mes de gener, de 1882, a la lluminosa ciutat italiana de Gènova. Estava encantat; hi visqué amb èxtasi.

La deconstrucció que Nietzsche du a terme, en aquesta obra, comporta una transmutació de valors en la seva mateixa arrel. Va escriure:

La science aussi repose sur une croyance...

La conviction qu’ “il n’y a rien de plus nécessaire que la vérité, et que par rapport à elle, tout le reste n’a qu’une valeur de second ordre”.

Cette volonté inconditionnée de vérité: qu’est elle? Est-ce la volonté de “ne pas être trompé”? Est-ce la volonté de “ne pas tromper”?

Mais pourquoi ne pas être trompé?...

Volonté de vérité; cela pourrait être une secrète volonté de mort.

Secreta voluntat de mort, mort de les potencialitats de cada subjecte humà en la seva singularitat.

Friedrich s’adona que la *Voluntat de veritat*, sobre la qual se sustenta la ciència, remet a la moral i aleshores es pregunta:

À quoi tend la morale, si la vie, la nature, l’histoire, sont “immorales”?...

“Afirme en cela un autre monde” que celui de la vie, de la nature et de l’histoire; et dans la mesure où il affirme cet “autre monde”, comment ne doit-il pas, par là même, nier son opposé, ce monde, “notre” monde?...

C’est toujours sur une “croyance métaphysique” que repose la croyance à la science.

No és estrany que arribat en aquest punt de la descontrucció —abans que Freud, per cert— escrigui:

Nous sans-dieu et antimétaphysiciens lluitarem en contra:

La croyance chrétienne, qui était aussi la croyance de Platon: que Dieu est la vérité.

Perquè al final:

Et si Dieu lui-même s’avère être notre plus long mensonge?

La calamitat l’havia originada Sòcrates, el qual immobilitzà el fluir de la vida. Allò que era simplement canvi, ho va convertir en ésser —*Sein*— estàtic, immòbil, etern, el qual es mudà en *El Bé*, en la mesura que era pur; és a dir, sense mescla de canvi —*Werden*—. Així va néixer una moral —a cristiana— la finalitat de la qual no era altra que dissoldre la vida en el *Més-Enllà* de l’Ésser Pur. Però, no ha estat així perquè l’element dionisiac que habita en l’humà, impossible de dissoldre en quelcom racional —*unbergründbar*—, s’ha soslleuat contra la moral falsa. El déu grec Dionysos ha triomfat; la voluntat viva de l’instint, el moviment *hic et nunc* —“d’aquí i ara”— ha vençut. Al cap i a la fi la vida viscuda no coneix cap altra realitat que la de les situacions concretes. Això explica que:

Les plus gran événement récent —le fait que “Dieu est mort”, que la croyance au dieu chrétien a perdu toute crédibilité— commence déjà à répandre sa première ombre sur l’Europe.

El llibre *La Gaia Ciència* em clavà el punyal del dubte, de la incertesa, de la vacil·lació, en el cervell. La meva existència vital, a més, quedà trastornada, sacsejada. Desproveït de solidesa i d'evidència havia de tirar endavant amb una vida plena de ruptures i d'aventures; havia de caminar camps a través, a la bona de Déu.

Feia temps que volia visitar la població suïssa de Saint-Moritz —*Sankt Moritz* en alemany; *San Murezzan* en llengua romanx— situada a l'Alta Engadina. ¿Per què se m'havia despertat una curiositat tan precisa? per un motiu infantívol: per un pòster il·lustrat, que havia vist moltes vegades, amb una dona esquiant amb faldilles i un senyor amb pantalons de golf practicant aquest mateix esport —coses de començaments del segle XX—; em sentia atret per la població citada en el pòster, la qual era precisament, Saint Moritz. Cap allà em vaig dirigir amb la meva germana Maria que ja disposava d'un Golf. Recorrent la regió vam arribar al poble de Sils-Maria a tocar del llac *Sils*. De sobte, una casa amb una inscripció que informava que allí havia residit Nietzsche entre 1881 i 1888. ¡Vaja quina xamba!

Rondant pels voltants del lloc, hi havia una senyora que llegia el mateix rètol que jo observava. Resultà que era una jove Professora de la universitat italiana de Padova ocupada en una Tesi Doctoral sobre Friedrich Nietzsche. Vam parlar de Giuseppe Flores d'Arcais i d'Anna Maria Bernardinis, Professors de la seva universitat que ambdós coneixíem. Però el més substanciós va ser la informació que vaig rebre sobre Nietzsche.

Quan la meva germana i jo vam marxar en direcció a Como portava, amb mi, bibliografia de Nietzsche i sobre Nietzsche, a més d'apunts que vaig prendre durant la conversa amb la Professora. Instal·lats, la Maria i jo, a l'interior del cotxe, la italiana m'aconsellà encara:

—Sobretot, llegeixi *Zur Genealogie der Moral*.

—Només he llegit *la Gaia Ciència* —li vaig respondre—.

—¡No se n'oblidi!

I ens vam llançar en direcció al molt agradable llac de Como, el qual té 146 kilòmetres quadrats abraçats per un color verd incitant.

A Barcelona vaig confeccionar una bibliografia de Nietzsche ordenada cronològicament. Només em vaig preocupar dels llibres més significatius. Ja veuria quines obres llegiria. La meva pretensió era humil ja que no aspirava a fer un estudi erudit sobre el pensador alemany nascut a Röcken, a l'actual *land* de Thüringen, territori de l'antiga República Democràtica Alemanya —R D A—, la que fou comunista. En tenia prou amb un cert coneixement directe, cara a la meva docència universitària —*Filosofia de l'Educació*—. No em bastaven els “refregits”; hi vaig voler connectar per mi mateix.

- Die Geburt der Tragödie* (1872); “Naixement de la tragèdia”.
- Menschliches Allzumenschliches* (1879); “Humà, massa humà”.
- Morgenröte* (1881); “Aurora”.
- Die fröhliche Wissenschaft* (1882); “La Gaia Ciència”
- Also sprach Zarathoustra* (1885); “Així parlava Zaratustra”.
- Jenseits von Gut und Böse* (1886); “Més enllà del Bé i del Mal”.
- Zur Genealogie der Moral* (1887); “La genealogia de la moral”.
- Götterdämmerung* (1888); “El crepuscle dels ídols”.
- Ecce Homo* (1888); “Ecce Homo”.

Aleshores, a mi em semblava que la biografia d'un autor ajudava en gran manera a intel·ligir la seva producció. El dia 15 d'octubre de 1884 va néixer a Röcken a prop de Leipzig. Era el germà gran de tres fills que van tenir el pastor protestant Karl-Ludwig Nietzsche i la seva esposa Franziska. Quan ell tenia dos anys va néixer la germana, Elisabeth. El germà petit, Joseph, morí aviat, el mateix any que el seu pare, el 1849. Friedrich tenia cinc anys. La família es trasllada llavors a Naumburg a la vora del riu Saale, afluent de l'Elba pel costat esquerre. Dones: la mare, una àvia, dues ties i la seva germana Elisabeth. Molta tendresa femenina. Potser massa?

Als tretze anys deixa la llar i ingressa al centre escolar de Pforta on estudiaren el filòsof Fichte (1762-1814) i l'historiador Ranke (1795-1886). Va tenir una beca. Vida dura sense les carícies de la família. Llatí i grec. Música. I, evidentment, llengua alemanya. El 1864 acaba els estudis secundaris i ingressa a la universitat de Bonn, a la riba esquerra del Rin —Rhein—. Hi destaca el Professor de filologia, Ritschl. És quan

decideix no ser pastor protestant, com el seu progenitor, sinó filòleg. Quan el Professor passa a la ciutat de Leipzig, ell el segueix. Va treballar, en grec, Homer i Hesíode.

L'atzar el va dur a conèixer l'alemany Arthur Schopenhauer (1788-1860) en una llibreria mentre buscava escrits. L'obra era *Die Welt als Wille und Vorstellung* —“El món com a voluntat i com a representació”—.

La música de Richard Wagner (1813-1883) el fascina. Servei militar. Accident de cavall i retorn a la vida civil. El presenten al compositor Wagner el 1868. Acaba venerant-lo.

Gràcies al seu Professor de Filologia, Ritschl, als 24 anys passa a ser Catedràtic extraordinari de la Universitat de Basel —*Basilea* en llatí; *Bâle* en francès—, dins de Suïssa. Corria l'any 1868. Hi va ensenyar filologia clàssica fins a l'any 1879, quan va haver de dimitir per motius de salut. Dos van ser els col·legues universitaris que el van frepar: Jakob Burckhard i Franz Overbeck. Aquest segon va ser Professor d'Història de l'Església i esdevingué amic de Friedrich-Wilhelm Nietzsche al llarg de la vida. Burckhardt era un important especialista de la Història de l'art i de la Civilització que va deixar treballs considerables sobre la Grècia Clàssica i el Renaixement.

El 1869 comença a freqüentar la casa dels Wagner —Richard i la seva esposa Còsima, filla de Litszt—, a Tribschen, a prop de la simpàtica i pintoresca ciutat suïssa de Luzern —Lucerna— col·locada sobre el llac dels Quatre Cantons. Amb l'Antonieta he visitat amb emoció aquest lloc silenciós, el 2012. Wagner i Nietzsche, dos volcans. El segon es va enamorar apassionadament de Còsima, la seva “Arianna”. Quan es torna boig el 1889 s'atreveix a escriure: *Arianna, t'estimo*.

El 1870, en entrar Alemanya en guerra amb França, “Guerra franco-prussiana”, Nietzsche es presenta com a camiller voluntari, tot i que ja havia adquirit la nacionalitat suïssa. Cau malalt; aquesta malaltia ¿fou l'inici dels seus persistents mals de cap i d'estómac?

El dia 2 d'octubre de 1870 les tropes de Vittorio-Emanuele II entren a Roma després de derrotar les del Papa Pius IX: *Unitat política italiana*.

Nietzsche es restableix a Naumburg on el cuida la seva família. Aviat retorna a Basel per tal de continuar la docència acadèmica. Quan publica el 1872 *Die Geburt der Tragödie* —“Naixement de la tragèdia”—, el matrimoni Wagner el felicita efusivament. Després abandonen la suïssa Tribschen per l'alemanya Bayreuth, a la Baviera, on

gràcies al rei Lluís II de Baviera s'hi construeix un teatre modèlic. Nietzsche assisteix al concert que hi féu Wagner malgrat que ja començaven a distanciar-se. El 1875, tot i la seva salut precària, encara assisteix a la representació de la tetralogia de *Der Ring des Nibelungen* també a Bayreuth. L'irrita l'orgull exasperat de Wagner i fuig a Itàlia; concretament residirà a Sorrento, província de Nàpols. L'any 1878 es produeix la ruptura definitiva amb Richard Wagner.

La manca de salut no li permet exercir com a Professor universitari i el 1880 dimissiona. La universitat de Basel li concedeix una pensió vitalícia. Es dedica de ple a la producció de la seva obra. Al llarg de deu anys mena una vida errant. Passa l'hivern a Itàlia o a la costa mediterrània francesa, la primavera a Venècia i l'estiu a la suïssa Engadina.

A la tranquil·la població suïssa de Sils-Maria, a l'Alta-Engadina, quan passejava per la riba de l'encisador llac Silvaplana, té de sobte la visió mental de l'Etern Retorn. L'ésser humà no mor; reviu sense final la seva biografia. Transcorria l'any 1881. El descobriment l'alegra.

L'any següent, el 1882, a Roma —a la Basílica de Sant Pere— descobreix la finlandesa Lou Salomè —Finlàndia era russa; ho fou fins l'any 1917—. Lou era dona formosa, intel·ligent i seductora. Perseguí Rilke, Freud i Nietzsche. Aquest quedà perdudament rendit a la jove captivadora. El dia 4 d'agost de 1882 li escriu des de Tautenburg:

Volia viure sol. Però, heus aquí que l'estimat ocellot Lou s'ha creuat en el meu camí i he volgut veure en ella un àguila. He decidit que l'àguila es quedi amb mi.

Vine. Sofreixo massa d'haver-te fet sofrir. Junts suportarem millor el dolor.

Van seguir dues declaracions d'amor, amb dos rebuigs seguits per part de la rossa finlandesa. No podia ser més explícita: *M'interessa com a pensador, tant com em repugna com a mascle*. Nietzsche ha complert 38 anys; es creia que ingressava en un món nou, ple de sol, però no féu altra cosa que endinsar-se en una nit més espessa que la ceguesa. Es refugià a Rapallo, a la *Riviera* de Ligúria. Groc rogenc del sol i blau penetrant del mar.

El seu cervell es degrada. La correspondència de 1888 ho fa evident. EL gener de 1889 es produeix una catàstrofe; esdevingué a la ciutat de Torí. Saludà els vianants dient-los:

¡Sono dio!

S'abraça plorant al coll d'un vell cavall de tir. Congestió cerebral. Vol ocupar el lloc vacant del Déu mort. Overbeck, el seu amic fidel, el dia 8 de maig de 1889 es trasllada a Torí. L'internen en una clínica mental de Basel, Suïssa. La seva mare se'n fa càrrec i se l'emporta a Naumburg. En morir ella, la germana Elisabeth tindrà cura d'ell a la ciutat alemanya de Weimar, ciutat de Goethe, de Schiller, de Herder, de Listz, de Gropius i també de Friedrich Nietzsche. El dia 25 d'agost de 1900 mor en braços de la germana. L'enterren a Roecken a prop de la tomba dels seus progenitors i del temple on predicava el pare i on ell va viure, de petit, la fe cristiana.

Li vaig fer cas a la jove Professora italiana. Juntament amb *Zur Genealogie der Moral* —*La Genealogia de la Moral*, en català, Editorial Laia; “Textos filosòfics”— vaig adquirir la reproducció del retrat a l'oli que li va fer el pintor Hans Olde (1885-1917) quan Friedrich ja estava a tocar del mur inquebrantable. Fou el 1899. L'original es conserva a Weimar, al Goethe-Nationalmuseum. Se'l veu ajagut, però amb el tòrax incorporat; mirada que contempla amb fulgor salvatge el futur, el qual va vestit de no-res inútil. Mostatxos enormes. Durant uns anys vaig tenir a la vista aquesta còpia en el meu despatx de treball de Barcelona.

Va escriure *Zur Genealogie der Moral* entre el juliol i el novembre de l'any 1887 mentre llegia Dostoievski i viatjava pel llac Maggiore, Zürich, Sils-Maria, Venezia i Nice. Jo tenia la versió alemanya segons l'edició, en llibre de butxaca, de Wilhem Goldmann Verlag, de München. Finalment em vaig fiar, atès el meu escàs alemany, de la publicació de Alianza Editorial (1978) de Madrid. Disposava ja, a més, de la traducció al francès de l'Editorial Gallimard, de París, del 1966. En general, però, agafo les cites en català, text que vaig adquirir tan bon punt aparegué.

L'obra és, de fet, la suma de tres tractats precedits d'un breu Prefaci. Un estil més aviat propi de l'argumentació que de l'aforisme i de la poesia que apareixen en altres llibres.

El *Prefaci*, redactat a Sils-Maria el juliol de 1887 a l'Alta Engadina suïssa, assenyala quines van ser les seves preocupacions morals més urgents:

Necessitem una “crítica” dels valors morals; “cal qüestionar el valor intrínsec d'aquests valors”...

Cal un coneixement de les condicions i de les circumstàncies de les quals sorgiren aquests valors.

Em sorprengué —tot i que el títol de l'obra ho donava a entendre— que només abordi la gènesi de l'axiologia vigent a Europa, com si el fet de néixer expliqués la totalitat d'una criatura. Però abans de tancar el *Prefaci* avisa:

El dia que puguem dir de tot cor: “Endavant! També la nostra moral antiga pertany a la comèdia”, aquest dia haurem descobert un nou nus i una nova possibilitat pel que fa al drama dionisiac del “destí de l'ànima”.

Se'm va fer patent que el seu objectiu no era altre que el de deixar en carn viva la farsa de la moral dels nostres valors occidentals. Em vaig internar en el text amb recel i amb esperit xafarder a la vegada. El vaig devorar depressa. En uns pocs dies seguits. La meva formació i conviccions oferien resistència, però cada vegada resultava més difícil pensar i reduir el conflicte que se m'havia presentat; al final va explotar d'un cop de puny.

El primer tractat aborda els conceptes de *bo* i de *dolent*. Treballa alhora amb les etimologies —inclòs el grec— i amb dades històriques.

La idea de *bo* va néixer de l'ànima dels forts i nobles, dels distingits, els quals es palpen *bons* respecte els inferiors, plebeus, i vils, que passaven a ser automàticament *dolents*. Queda marginada qualsevol anàlisi metafísica; és a dir, més enllà de tota possible experiència.

Pensava dintre meu: aquells que no llegeixen reflexivament, no poden trencar mai les cadenes dels inicis. Altres m'haurien aconsellat no llegir llibres prohibits. Vedats ¿per qui? i ¿amb quina intenció? Vaig pensar amb Virgili a l'*Eneida*:

Audentes fortuna juvat.
(“La sort ajuda els audaços”)

I Friedrich Nietzsche:

Foren “els bons”; és a dir, els nobles, els poderosos, els qui gaudien d’una posició i d’uns sentiments superiors... en contraposició a tot allò que era baix, vulgar i plebeu.

Així foren els començaments de *bo* i de *dolent*, enganxats, diria, a la naturalesa. ¿Quin seïsmo sociohistòric va trencar aquesta concepció prístina plena de naturalitat? Ni més ni menys que la *casta sacerdotal* encarnada especialment en el poble jueu —no s’ha de veure en això l’antisemitisme nazi; si ho féssim, cauríem en la precipitació. Ho vaig tenir molt present—. Aquest poble hebreu havia quedat sotmès a nobles guerrers, poderosos —dominacions babilònica i persa—, als quals odià amb profund ressentiment i se’n va venjar invertint-ne els valors. La moral aristocràtica equiparava *bo*, *poderós*, *noble i feliç*. Els jueus li van donar la *volta* sostenint que únicament eren *bons* els *inferiors i miserables*. Aquesta va ser la rebel·lió dels esclaus que van acabar imposant la seva axiologia, predicada amb èxit pel jueu de Natzaret, salvador de tots els que sofrien. El populatxo —vulgar mediocritat— quedà seduït.

El mètode heurístic emprat per Nietzsche és el de les infraestructures o mètode de la sospita; del símptoma se salta a la seva explicació causal que no es veu a primera vista. Això ja ho havia descobert, jo, com a procediment en Marx i en Freud. Tal metodologia m’ha semblat sempre encertada quan es tracta de Ciències empírico-humanes o socials o històriques.

Nietzsche:

Els judicis de valors dels cavallers i dels aristòcrates tenen com a pressupòsit el vigor...

La forma de valoració de la casta sacerdotal parteix de pressupòsits diferents: els impotents són els bons... Els personatges de la història universal que han odiat més, són els sacerdots.

Han estat els jueus els qui amb una conseqüència aterridora i amb els ullals d'odi més abismal –l'odi de la impotència– han gosat establir i mantenir la inversió dels valors aristocràtics:

“Bons només ho són els desgraciats. Bons només ho són els pobres, els febles, els humils..., els desposseïts, els malalts, els lletjos. Només ells obtindran la felicitat eterna”.

Amb els jueus comença la revolta dels esclaus pel que fa a la moral...

¿És possible d'imaginar-se quelcom que sigui igual en força seductora, depravadora, a aquell símbol de la “creu sagrada”, a aquella paradoxa escriuidora d'un Déu clavat en creu”... i d'una autocrucifixió de Déu destinada a la salvació de l'home?

“Sub hoc signo”, Israel ha anat triomfant sempre fins ara, amb la seva venjança i amb la inversió de tots els valors; ha anat triomfant sobre tots els ideals més nobles.

Friedrich analitza les dues morals oposades. La moral dels nobles consisteix a dir sí: al contrari, la *moral dels esclaus*, nascuda del ressentiment, crida *no*, i d'aquesta manera el *dolent* passa a ser el *noble*. Els dèbils condemnen el fort perquè es comporta com a tal i, a la vegada, es glorifiquen a si mateixos pel fet de comportar-se com a febles convertint així, els seus sentiments, dèbils i de fluixera, en virtuts importants.

Arribat en aquest punt del meu estudi no puc fer altra cosa que recordar el *Sermó de la Muntanya*, les *Benaurances*. Porto l'evangeli atribuït a un tal Lluç:

Feliços vosaltres els pobres...

Feliços els que ara passeu fam...

Feliços els que ara ploreu...

*Feliços vosaltres quan us odiïn i expulsin i us insultin
i propaguin mala fama de vosaltres... (Lluç, 6 20-22).*

La veritat és que promet que m'ho passaré bé a l'altre món, però d'aquest altre món no en sap ningú res amb certesa. És quimera, desvari, fantasma consolador. ¡Ai Freud!

Tanmateix la moral dels senyors i dels forts que defensa Nietzsche, em va remetre de seguida, *ipso facto*, a un text del diàleg *Gorgias* de Plató que havíem estudiat a la Universitat de Barcelona durant la carrera de filosofia. Diu així l'escrit redactat entre els anys 390 i 385 abans de Crist:

Calicles a Sòcrates:

La naturalesa demostra que és just que el fort tingui més que el débil i el poderós més que el que no ho és...

¿En quina mena de justícia es fonamentà Xerxes per fer la guerra a Grècia? En que era més fort. Obrà d'acord amb la naturalesa... Certament, no conforme la llei que nosaltres hem establert, la qual modela els millors i més forts mitjançant encanteris i fetilleries i els esclavitzà dient-los que cal posseir el mateix que tenen els altres, i que això és just.

Si hi arribés a haver un home apropiat, trencaria els nostres escrits enganyosos i totes les lleis contràries a la naturalesa...

Que les vaques i tots els altres béns dels inferiors i dèbils siguin dels superiors i dels més poderosos. (Gorgias, 483, d-484, c).

El dia que vaig meditar això, fou un dia poca-solta, funest, desastrat, infeliç. Mataven la meva mare amb el seu Déu i el seu Jesucrist. Penjaven Sòcrates i Plató, columnes vertebrals de la meva biografia intel·lectual.

El fort ho ha de posseir tot per la simple raó que és fort. Justícia natural. Però els dèbils s'han ajuntat fortament els uns amb els altres i han inventat la justícia de la llei civil per tal de tenir els nobles dominats. ¡Monstruós! clama Calicles i amb ell Nietzsche. La pretesa justícia inventada pels dèbils és un engany, un ardid, un parany, que va contra la naturalesa, la qual és prístina i fonamental. La igualtat entre els éssers humans és antinatural; la *justícia* inventada pels misèrrims és frau i mentida.

La *Genealogia de la moral* va venir a dir-me que hi ha hagut dues històries de la moral: una adopta la perspectiva dels forts; és aquella que es fia dels valors de la naturalesa. La segona, la dels febles, reposa sobre la psicologia dels ressentits, dels perdedors. La primera és moral de senyors; la segona és moral d'esclaus, de miserables.

La primera col·loca la bondat, l'*esthlos* grec, en la noblesa d'allò que preexisteix a tota avaluació; l'home bo, el dels relats d'Homer, és aquell que es mou en la plenitud de l'ésser, i no es deixa arrossegar pel desig de negar l'altre; és aquell que es diu *sí* a ell mateix amb tota naturalitat. Entre bo i dolent, el *senyor* col·loca distància, però mai de mai posarà odi o venjança. Això segon ho inventen els dèbils, els ressentits, els frustrats i vençuts.

La distinció entre *bé* i *mal* establerta pels superiors no és més que la perllongació natural de l'autoafirmació dels forts que es despreocupen de l'altre, del dèbil, de l'enderiat i flux. En canvi, la diferència i oposició entre *Bé* i *Mal* aportada pels dèbils i perdedors arrenca del ressentiment i del rancor, els quals no poden fer altra cosa sinó acusar els guanyadors. Els impotents creen valors basant-se en l'odi i l'esquírria. L'*esclau* no sap ni estimar ni admirar: no fa més que acusar i denunciar. El perdedor posseeix ànima vil i bergant.

¿Com ha estat possible el triomf històric de la moral dels perdedors i escarransits? Nietzsche em va respondre a *Zur Genealogie der Moral* quan diu que una fracció dels senyors intel·lectualitzà —referència a Sòcrates i a Plató— les nocions del *bé* i del *mal* i d'aquesta fició va fer el joc als esclaus. La casta sacerdotal dels jueus havia fet el mateix. El cristianisme seguirà els seus passos. El primer ressentiment deia: *¡És culpa teva!* La mala consciència del cristià crida: *¡És la meua culpa!* Els dèbils han dit *no* a la moral de l'afirmació aconseguint la seva força des de la feblesa i la negació.

¿Què proposa Nietzsche? Una moral més enllà del *bé* i del *mal*, una moral senzillament afirmativa de l'individu, el qual ha de ser sobirà.

¿L'enemic número u de la moral del senyoriu? el cristianisme al qual qualifica de *metafísica de botxí*. Qui més ha contribuït a desenrotllar la misèria de la humanitat ha estat, segons ell, el cristianisme perquè ha assegurat el triomf del que és misèrrim per sobre d'allò naturalment noble. La pietat i la caritat cristianes són sentiments de gent degenerada. Ha deixat escrit:

Ensenyo a dir “no” a tot allò que debilita i esgota. Ensenyo a dir “sí” a tot allò que injecta força i justifica el sentiment de força.

La justícia, diu, és una cosa; l'igualitarisme n'és una altra ben diferent. Concedir els mateixos drets a Napoleó Bonaparte i al primer borratxo que se'ns posi al davant és una concepció ben extravagant de la justícia. Escriu:

Cal que els éssers humans superiors declarin la guerra al populatxo. No perdem de vista que els mediocres s'uneixen a tot arreu a fi de fer-se els senyors.

No sabia donar crèdit als meus ulls, malgrat adonar-me que no podia col·locar en el mateix pla Einstein i l'economista *set-ciències* o el saberut d'un cafè de poble, Shakespeare i el xavalet que redacta novel·les de pa sucats amb oli o de vulgar bagatel·la, Rembrandt i el pintor que comença. El cristianisme m'havia inculcat que cada ésser humà és fill de Déu, sigui quina sigui la seva condició. A això Nietzsche replica:

¡Sigueu fidels a la terra!

Referir-se a Déu i a altres mons és viure de bajanades avorrides i errònies. A més:

Si hi hagués déus, ¡com podria, suportar no ser-ho jo!

Pecat, culpa, sacrifici i *un altre* món. No; aquesta seqüència inventada per Sant Pau és mentida o perjudici de ments xacroses, malsanes.

Nietzsche, no obstant això, defensa Jesús a qui el cristianisme va traïr:

En el fons no hi ha hagut més que un sol cristià, i aquest va morir a la creu.

Quan ara redacto aquests records de la meva biografia intel·lectual se m'acut pensar si els partits de dretes, dretes, guanyadors a França i a Holanda, no seran d'alguna manera hereters del pensament de Nietzsche. Avui, dia 26 de maig de 2014, estan fent els comentaris dels resultats d'ahir cara al Parlament d'Europa.

Descobreixo que la tesi de l'autor de *La genealogia de la moral* va haver de discordar frontalment de la tesi de Plató i de la del seu antecessor Parmènides.

En el seu diàleg *Parmènides*, Plató escriu:

Distinció, separant, per un costat, certes Formes en si, o Idees Eternes, i posant separades les coses que hi participen.

“Aquest” gat, “aquell” gat i “aquell altre” gat participen de la Forma, o Idea Eterna, de gat. Únicament tal supòsit permet donar sentit lingüístic quan parlem referint-nos a un gat que vam veure ahir. Segons Plató, les Formes intel·ligibles —els conceptes— són models de les coses sensibles. Aquest *lloc* on habiten les Formes intel·ligibles no es troba ni en el temps ni en l'espai, però elles, les idees eternes de les coses sensibles, legitimen la veritat de l'enunciat. Nietzsche considera que la distinció entre un món sensible imperfecte i un món intel·ligible perfecte comporta sotmetre allò únic real, allò quotidià, a allò irreal i solament suposat. El cristianisme històric m'ha inscrit en el dualisme platònic.

En el diàleg *Cràtil*, Plató defensà això mateix:

Direm que hi ha quelcom bell i bo en si mateix...

Considerem la cosa en si, no si hi ha un rostre concret que sigui bell.

Sostindrem que allò bell, en si, és sempre tal qual és.

De nou Plató divideix “*allò-que-hi-ha*”, en dos àmbits: “*allò-que-hi-ha-canviant*” i “*allò-que-hi-ha-immòbil*”, el primer sotmès al segon. Tal pressupòsit fonamental queda rebutjat per Nietzsche per considerar-lo la font de les desgràcies humanes. L'enteniment no és l'amo de la imaginació. La Idea Eterna d'honestedat, en no existir, no té dret a dictar les accions dels homes. La pràctica de cada dia és tot el que hi ha.

Em preguntava apenat: ¿i la veritat? Ell em replicava:

Glauben ist für wahr halten.

La veritat no és altra cosa que creure com a vertader quelcom, perquè la voluntat així ho ha decidit. Em vaig quedar desarrelat, sense on agafar-me. Ni la meua mare ni tampoc la meua Metafísica. La postura metafísica —més enllà de tota possible experiència— de la teologia cristiana m'havia vertebrat; em vaig sentir sense res sobre on caminar segur. En contra de Parmènides —*No es pot pensar allò que no existeix*—, Nietzsche afirmava tan tranquil·lament: *Allò que pot ser pensat és necessàriament una ficció*. Ni tan sols els fets existeixen; en realitat no hi ha més que interpretacions i, encara això, és una interpretació.

Es gibt Keinen Tatbestand an sich.

Perquè es pugui donar un estat de fet, cal que amb anterioritat s'hagi donat un sentit. Dessubstancialització total. Les nostres apetències i les nostres pors són les instàncies que interpreten el món circumstant; és a dir, la nostra esfera passional i instintiva és la font de tot. Deixà escrit:

Der organische Prozess setzt fortwährend Interpretation voraus.

Asserció que es podria traduir: *Els processos orgànics pressuposen constantment la interpretació*. D'antuvi, *bíos* i *pathos*.

¿No hi ha res que sigui permanent? La permanència de quelcom és una invenció del llenguatge. Lluitar contra la Metafísica és el mateix que lluitar contra la gramàtica dels pobles occidentals.

Vaig tenir la sensació que Nietzsche m'invitava a tornar a la innocència paradisiàca anterior al pecat. Cal viure sense culpa.

Sòcrates assassinà Dionysos, el qual defensava l'afirmació i la sinceritat de l'instint. Amb Sòcrates ingressà la decadència humana ja que, amb ell, tan sols allò racional és bo. La virtut és saber. La voluntat de veritat destrueix la vida. La ciència, per exemple, reposa sobre la creença en un món diferent al món de la vida, un món millor que aquest. Això implica odiar la vida; és voluntat de mort.

Amb les lectures desordenades que havia fet de les obres de Nietzsche vaig assolir un grau d'ofuscació, de desorientament i embolic considerables. Un nord,

malgrat tot, em va guiar: no traslladar als meus cursos de Filosofia de l'Educació el desgavell intel·lectual i pàtic en què vivia. Els meus alumnes es mereixien respecte. ¿Per què? perquè així em va semblar. Això m'entristia alhora que m'irritava com també em forçà a buscar solucions d'emergència. ¿En vaig trobar cap? Sí, la *Moral provisional* de Descartes. Aquest en no poder deduir les normes morals de quelcom evident, i estant segur que:

Podrien passar molts segles abans de deduir, dels principis indiscutibles, totes les veritats morals possibles;

i atès que la vida no espera i que l'acció urgeix, s'inclinà per ser provisionalment fidel als costums i opinions més probables. Quelcom semblant vaig portar a terme amb els meus alumnes de la Universitat.

D'entre els llibres considerats així, a la bona de Déu, vaig llegir *Ecrits posthumes 1870-1873*, editats per Ed. Gallimard en les seves *OEvres philosophiques complètes* (París, 1975). Llegia com qui no ho vol, però llegia tanmateix. No vaig treballar Nietzsche amb la seriositat i la competència amb que ho va fer Heidegger amb el seus *Nietzsche I i II*, autor al qual dedicà els cursos universitaris des de 1935 fins a 1940. El meu desordre, emperò, no em va estalviar maldecaps intel·lectuals i emocionals. Àdhuc ara, a la fi dels meus dies, noto en mi un pòsit nietzscheà agredolç.

Vaig prendre la decisió de llegir, sencer, un últim llibre de Friedrich Nietzsche: *Also sprach Zarathoustra*. De sobte m'assaltà la idea que el *Carpe diem* de Quintus Horatius Flaccus (65-8 a.C.) —*Horaci*— resumia la filosofia de Nietzsche. Tenia complerts els 17 anys quan vaig treballar a fons l'*Epístola ad Pisones* redactada el 13 abans de Crist en entrar, Horaci a la vellesa. Aquell llatí em va semblar enrevessat. També, del mateix Horaci, vaig abordar alguna de les seves *Odes*, concretament les contingudes en el primer llibre d'odes, publicades l'any 23 a.C. En oposició a Virgili (70-19 a.C.), nascut al nord, Horaci és un meridional de l'Apulia, un apassionat. ¿Com m'ho feia amb aquell llatí que em semblava tan complicat? En vaig sortir airós gràcies al magnífic professor de llengua llatina, l'escolapi Joan Comellas que em va posar les bases sòlides de llatí i de literatura llatina, quan vaig iniciar la meva formació escolàpia a la vila de Moià.

En el primer llibre d'*Odes* em vaig topar amb el *Carpe diem* (11,8), un crit sens dubte epicuri tot i que de cap manera vulgar; no es tracta d'un plaer qualsevol, sinó de descobrir el plaer en el mateix acte de viure, de viure lliurement des de la pròpia intimitat.

El verb llatí *cárpere*, significava: “prendre”, “agafar”, “consumir”. El *Carpe diem* podria, doncs, traduir-se així: *Agafa el dia d'avui*, com si li diguessin a algú: “Agafa la rosa del jardí”.

Horaci —que sabia grec— va voler traslladar la poesia de Píndar (518-444 a.C.) a Roma tot buscant la perfecció de la forma que el poeta grec havia assolit. Horaci escriu de Píndar, a *Odes* (4,2,12), que els seus versos són *lege solutis* —“lliures de lleis”—. La precisió de les poesies d'Horaci no disminuïa, malgrat tot, la seva vida epicúria; en una carta al seu amic Tíbul es qualifica de:

Epicuri de grege porcum.

(“Porquet de la cort d'Epicuri”)

Li agradava a Horaci:

Ridentem dicere verum.

(“Dir la veritat tot rient”)

Un dels lemes d'Horaci li quadraria a Nietzsche; diu així:

Metiri se quemque suo modulo.

(“Que cadascú es mesuri amb la seva pròpia mesura”)

Amb el tarannà d'Horaci em vaig introduir en el llibre *Així parlà Zaratustra*. El primer que vaig buscar fou l'estructura de l'obra. Tots els llibres que havia consultat es referien a la organització següent:

Primera part:

Zaratustra vol portar valors nous als éssers humans, valors que no cauran del cel per la simple raó que *Déu ha mort*. Zaratustra no dicta valors; aquesta tasca pertoca a cadascú. ¿En base de què crear-los? en funció de dues directrius: *superació* i *fidelitat a la terra*. El cos, la carn, serà la *Raó* que dirigirà l'home.

Segona part:

La voluntat de poder ens empeny a crear valors cada vegada més alts, més enaltidors de la vida. ¿Enemics que ens barraran el pas? els predicadors de la compassió i de la igualtat: capellans i polítics, la xusma i tots els que, com ells, odien la vida.

Tercera part:

Zaratustra evoca el pensament del Retorn. Al primer intent es desmaia, ja que torni eternament el mateix home, l'ésser humà de sempre, és una manera de caure en el nihilisme. No, no és això l'Etern Retorn; aquest implica la superació constant, un lliurar-se sense treva a la vida, a la de cada dia. Al cap i a la fi, el goig, el gaudi, l'alegria, exigeixen eternitat. Només així morirà d'una vegada la metafísica.

Quarta part:

Cal superar l'últim gran pecat: la *compassió*. Zaratustra vol lliurar la salvació, la que inclou la idea de l'Etern Retorn, als homes superiors amenaçats pel nihilisme, però aquests fugen espantats per l'ensenyança de Zaratustra. El savi, aleshores, surt a cercar els seus veritables deixebles.

Les tres primeres parts es van publicar el 1883 i 1884. La quarta part no va aparèixer fins 1885.

¿En quins espais ideà i escriví aquest poema que conté tesis filosòfiques inèdites? a Rapallo, a prop de Gènova, a la cantarina *Riviera di Levante*. Sils-Maria —Suïssa— i Niça configuren altres llocs on pren forma *Also sprach Zarathustra*.

En vaig començar la lectura i, d'antuvi, vaig tenir una sospita. Comença d'aquesta manera, el text:

Quan Zaratustra tenia trenta anys abandonà la seva pàtria i el llac de la seva pàtria i se'n va anar a les muntanyes.

¿Que potser, el llibre, volia ser un antievangeli que emprava el mateix estil bíblic? Em vaig afanyar a repassar els evangelis. I em trobo que el sinòptic *Lluc* parla del començament de la vida pública de Jesús de Natzaret:

Aquest era Jesús, que en començar tenia trenta anys, i es pensava que era fill de Josep, el qual a la vegada ho era d'Heli...

...el de Set, el d'Adam, el de Déu (Lluc, 3, 23-38).

Zaratustra tenia la mateixa edat de Jesús quan va iniciar la seva vida de predicador.

El pare de Nietzsche va ser un pastor protestant que dirigia les lectures bíbliques i les pregàries al temple luterà que es trobava a prop de la casa familiar. Friedrich no només assistia a les cerimònies religioses, de nen, sinó que a més tenia a l'abast la *Bíblia*, que Luter havia començat a traduir el 1521 posant-la en un alemany modèlic. Les cites explícites i a vegades implícites que Nietzsche fa de la Bíblia són extreptes de la versió de Luter.

Jesús digué:

Us han ensenyat que s'ha dit: "Ull per ull, dent per dent".

Doncs, jo us dic: Estimeu els vostres enemics i reseu per aquells que us persegueixen, per ser fills del vostre Pare del cel, que fa sortir el sol sobre bons i dolents (Mateu, 5, 43-45)

A això Zaratustra contraposa el text següent:

¿Estimar aquells que us persegueixen i allargar la mà al fantasma quan ens vol fer por?

Amb totes aquestes coses, les més pesades de totes, carrega l'esperit pacient: semblant al camell que corre al desert amb la seva càrrega, així corre el pacient al seu desert.

En aquest discurs *De les tres transformacions*, Zaratustra invita a deixar de ser camells carregats a fi de convertir-nos en lleons lluitadors i, finalment, en nens que ho comencen tot perquè parteixen de no-res.

El lleó encara no és capaç de crear valors nous, però sí que és capaç de crear-se llibertat per a un nou crear...

¿Per què el lleó rapaç s'ha de convertir en nen? perquè el nen és innocència i oblit; per tant és un començament nou, un primer moviment, un sant "dir sí".

Zaratustra predica valors nous: en lloc de "no-a-la-vida", propi del platonisme i del judeocristianisme, el vell Zaratustra llança el crit de "sí-a-la-vida".

A l'evangeli de Mateu es llegeix:

Estimeu els vostres enemics i reseu pels que us persegueixen (Mateu, 5, 44-45)

Zaratustra s'hi oposa:

Si us maleeixen, no m'agrada que vulgueu beneir.

El clam de Jesús és:

¡Ai dels que ara rieu, perquè plorareu i us i lamentareu! (Lluc, 6, 25).

I Nietzsche per boca de Zaratustra:

Apreneu a viure i estimar la vida i, a més, a riure.

En oposició a l'ensenyament de Jesús:

Coneixereu la veritat i la veritat us farà lliures (Joan, 8, 32)

Zaratustra etziba:

El voler fa lliure.

En els *Fets dels Apòstols*, Pau de Tars posa en boca de Jesús la sentència següent:

Hi ha més goig en donar que en rebre (Fets, 20, 35)

A la qual cosa respon Zaratustra, portaveu de Nietzsche:

No conec la felicitat del que rep; però sovint he somiat que robar deu ser més joiós que no pas donar.

Jesús es va aparèixer als Onze i els va retreure la incredulitat en la seva resurrecció, els va dir:

Aquell qui cregui i es bategi se salvarà; el qui es negui a creure es condemnarà (Marc 16, 16-17).

Zaratustra, en canvi, es pronunciarà en contra d'aquesta mena de fe:

El deixeble respongué: “jo crec en Zaratustra”.

Aleshores Zaratustra mogué el cap i somrient va dir; “La fe en mi no em fa benaurat”.

La mare i els germans de Jesús es van presentar mentre ell parlava i quan algú li va dir que volien parlar amb ell, Jesús replicà:

El que compleix la voluntat del meu Pare del cel, aquest és germà meu i germana i mare (Mateu 12, 50).

A la qual cosa Nietzsche, a través del seu portaveu, diu:

Jo sóc Zaratustra, l'ateu:

¿On trobo els meus iguals?

Els meus iguals són tots aquells que es donen a si mateixos la seva pròpia voluntat apartant, de si, tota resignació.

I aquella benaurança que Jesús anuncia als seus deixebles:

Feliços vosaltres els pobres, perquè teniu Déu per Rei (Lluc 6, 20).

queda en mans de Nietzsche espremuda de la forma següent:

Jo no crec que els pobres siguin benaurats. El regne dels cels està entre les vaques.

Trobat-se Jesús al desert, el diable el temptà, famolenc com estava després d'un llarg dejuni, dient-li:

—Si ets Fill de Déu, digues que aquestes pedres es converteixin en pans.

Jesús li respon:

“No només de pa viu l'home, sinó també de tota paraula que surt de la boca de Déu” (Mateu 4, 3-4).

La resposta de Nietzsche és sarcàstica si tenim present que, per als cristians, Jesús és el Corder que salva la humanitat:

¿Pa? —replicà Zarathustra i se'n va riur—. Justament pa és el que no tenen els eremites. Però l'home no viu solament de pa, sinó també de la carn de bons corders, i jo en tinc dos. Cal que els esquarterem de seguida i els preparem amb espècies, amb sàlvia; és així com m'agraden.

No cal dir que *Also sprach Zarathustra* em va deixar sense ànima, *des-animat*, moix, melancònic. Em va trencar la columna vertebral, i cadascú té la seva; la meua era cristiana. M'havia imaginat que me'n sortiria lleuger, i amb el somriure als llavis, de la lectura de Nietzsche. No va ser així. Ell va escriure:

Déu ha mort de pietat i de compassió. No puc suportar que el seu fill pengés d'una creu.

A Nietzsche li rellisquen les categories de veritat perquè l'únic que li importa és allò que encara està per dir. Contudent en *Jenseits von Gut und Böse (Més enllà del Bé i del Mal)*:

Tot allò que és profund busca caràtula.

Per aquest motiu afirma a *Götterdämmerung (El crepuscle dels ídols)*:

Em malfio dels "Systematiker" ("gent de sistema") i els evito. La voluntat de sistema denuncia la falta d'honestat.

No és estrany que confessi amb Spinoza:

No estíem allò que desitgem, sinó el desig (Més enllà del Bé i del Mal)

¿Que tal vegada Nietzsche torna al filòsof grec Empèdocles —Empedokles— d'Agrigent (496-435 aC) i al seu *Peri physeos*, a qui vaig estudiar a la Universitat de Barcelona? Els coneixements adquirits m'han servit indefectiblement per afrontar-ne de nous; això em donà certa seguretat. L'univers es mou cíclicament. Empèdocles:

Doble és el naixement de les coses mortals, doble la seva decadència... Però dominen successivament en els cercles del temps.

Volia deixar Nietzsche, d'una vegada, tot i que no podia menys que confessar-me que, sens dubte, no l'havia sabut desentranyar. ¿Com enllestir? Si vaig arribar a Friedrich gràcies a *Holzwege* de Heidegger, ¿no fóra prudent acomiadar-me'n com ho va fer el mateix autor, el qual publicà el 1961 dos volums amb el títol *Nietzsche?* Disposava de la traducció francesa feta per Gallimard (París, 1971). No tenia la intenció d'analitzar el text sistemàticament; només em volia acomiadar de Nietzsche d'una

manera elegant en lloc de fer-ho amb un cop de porta que podria ocasionar una trencadissa de vidres.

Els cursos universitaris de Martin Heidegger entre 1935 i 1940 van ser consagrats exclusivament al pensador de Röcken. I Heidegger és un cap potent i no pas un cap de pardals embotit de *twitter* i de *facebook*. No puc recordar qui va ser, però la tal persona em desaconsellà la lectura del *Nietzsche* de Deleuze, que P.U.F. edità el 1965, alhora que m'advertia que solament Heidegger ha encertat a llegir aquest autor relacionant-lo amb l'abolició de la metafísica. Quan vaig tornar els dos volums heideggerians vaig dir-me que havia valgut la pena.

Entre 1910 i 1914, quan era un estudiant de 21 anys, Heidegger va llegir *Der Wille zur Macht (La voluntat de poder)*, obra atribuïda a Nietzsche, però que parteix únicament de notes que ell va escriure. ¿Resultat? Martin supera la filosofia tomista en què s'havia format, abandona el catolicisme, es converteix al protestantisme i es casa amb Elfriede, una cristiana protestant. ¿Avís per a navegants com jo? Vaig prosseguir, això no obstant, llegint seriosament trossos d'aquest escrit de Heidegger.

Em vaig esplaiar en el capítol 6 de *Nietzsche-I*, on Heidegger descobreix que l'autor estudiat aborda la *Leitfrage* —la “qüestió conductora”—, la qual no és altra que l'èsser de l'ens. Nietzsche, per consegüent, deixa de banda la *Grundfrage* —la “qüestió fonamental” de la metafísica—. La *voluntat de poder* constitueix l'essència de tot ens; l'existència de l'ens queda pensada com a *Etern Return*. Tot això fa plausible una frase de Nietzsche a *Jenseits von Gut und Böse* que es refereix a l'home:

Das noch nicht festgestellte Tier.

(L'èsser humà és un animal encara no fixat)

La perspectiva de Heidegger sobre Nietzsche no és la d'un literat, com ho van ser les perspectives del francès André Gide i de l'austríac Robert Elder von Musil. Heidegger ho enfoca en qualitat de filòsof.

Liquidats, doncs, tots els substantivistes, els quals fantasiegen inexorablement quelcom darrere d'allò que se'ns apareix. ¡Fals! cridarà Nietzsche. Només tenim allò que es presenta, i en present, als sentits. Immanuel Kant, per exemple, quan suposa que

darrere el *fenomen* resisteix amb solidesa el *noúmen*, s'equivoca i s'enganya; vaja que l'erra. El pensador de Königsberg a *Kritik der reinen Vernunft* havia sentenciat:

Tot allò que existeix amb fermesa és substància o bé una determinació que li és inherent. Tot allò que és contingent existeix com efecte d'una altra cosa.

L' aparent —allò que apareix— ha de ser per força aparença d'una altra cosa. Tots els metafísics han sostingut aquesta asseveració, des de Plató fins a Kant passant per Tomàs d'Aquino. Nietzsche es tancà, del tot, a aquest pressupòsit sense fonament, gratuït i arbitrari.

A *Nietzsche I* —versió francesa— Heidegger s'interroga així:

Notre question est de savoir ce qu'il en est du "monde apparent", lequel demeure encore après la suppression du "monde vrai". Que veut dire ici "apparence"?

Interrogant precís i contundent. Intel·ligir Nietzsche consisteix a donar resposta adequada a aquesta pregunta. El mateix Friedrich assenyala la sortida quan escriu que allò important és:

Veure com el "món vertader" es torna faula, conte.

¿Dos mons, l'aparent i el vertader? No. Únicament tenim el primer de tots dos. Per tal de fer diana, cal assassinar el grec Parmènides (544-450 a.C.) i salvar, en canvi, al també grec Heràclit o Herakleitos (520-460 a.C.). ¿Per quina raó abraçar-se amb aquest filòsof d'Efes? perquè, sosté Nietzsche, l'èsser és una ficció, *eine leere Fiktion*. El que té pes, allò realment real, no és altra cosa que el "món-de-les-aparences", el "món-que-passa". Només els decadents i decrepits s'aferren a un segon món que ningú no ha vist ni ha tocat mai. ¿Com ens podem comprometre amb un món desconegut?

A *Així parlà Zaratustra* no tan sols es manté en les seves conviccions, sinó que fa un pas endavant:

Hem abolit el “món-vertader”; ¿quin món queda? ¿tal vegada el “món-de-les-aparences”?... ¡De cap manera! ¡En liquidar el “món-vertader” hem anulat el “món-de-les-aparences”!

Certament. El “món- de-les-aparences” no era altra cosa que el negatiu del “món-vertader”; ¿què en resta un cop l’hem suprimit? Una vegada més Heidegger formula la qüestió plantejada amb una claredat meridiana. Escriu a *Nietzsche-I*:

¿Què succeeix quan es liquida el “món-vertader”? ¿Que potser es pot sostenir, llavors, tot solet el “món-de-les-aparences? ¡De cap manera! El món aparent s’aguanta en tant que contrapartida —“Gegenstück”— del món vertader. Si el vertader desapareix, no queda cap més remei que quedar abolit, a la vegada, amb el món aparent. Només així, per altra banda, se supera el platonisme. Doncs, ¿sobre quina realitat ferma es podria aguantar, per quedar dempeus, el món de les aparences? ¿amb quin raonament filosòfic?

Només amb l’ajuda de Heidegger em vaig poder adonar de la gravetat de la situació lògico-epistemològica en què m’havia col·locat el dement Nietzsche. La seva bogeria terminal, entre 1889 i 1900, any de la seva mort, ¿es podria explicar per l’estancament mental en què es va veure immers? Resulta més fàcil, em deia jo, cridar *¡Déu ha mort!* que no pas resoldre la problemàtica que es planteja amb aquest bram. ¡No hi ha Absolut! Tot és relatiu, inclòs aquest assert! Doncs bé, i ara ¿què? ¿per què, encara aquest *què?*

Em vaig acomodar, a desgrat de la meua biografia, amb el *¡Déu ha mort!*, però també jo em vaig sentir en aquell moment interpel·lat per un problema sever de fonamentació; sí, de fonamentació del pensar i de l’actuar. ¿Pot encara, un, referir-se a *veritat?* i, personalment, ¿per quina raó sòlida, jo, havia de ser *bo?* Allò de *bell* —el *Kállos* grec, la bellesa—, allò d’agraciat, no em feia fred ni calor. En canvi, l’*alétheia* grega, la *véritas* llatina; l’*agathós* grec, el *bonum* llatí; aquests conceptes majúsculs em tenien atrapat i no atinava com sortir-me’n, no només de forma intel·lectual, sinó també existencialment i vital.

El concepte de *fenomen* encunyat per Kant, una vegada generalitzat per Nietzsche esdevé *aparença*. Darrere del fenomen kantian, bategava, silenciós, el *noúmen*, la “cosa-en-si”; darrere l’aparent nietzschian ¿què hi ha?; ¿no-res? Fóra ben poc, molt escàs. I ¿qui es manté damunt del tamboret del no-res?

¿Coincideixen *ésser* i *aparèixer*? És el que dóna a entendre Nietzsche. Montaigne ¿no es va inscriure també en aquesta perspectiva? Suprimint el món de les aparences ¿què roman, queda, o subsisteix? Em vaig imaginar que Friedrich em respondria: doncs queden les *aparences* en tant que són, i només són, *aparences*. ¿Aparicions, fantasmes, espectres, ombres i cap altra cosa? ¿sense res darrere, com no sigui aquest *no-res*?

Vaig recordar que Protàgores (segle V a.C.), filòsof grec d’Abdera —sud-est de la península balcànica—, ja havia sostingut quelcom molt afí amb la coneguda frase:

Panton khrematon metron ánthropos.

(Cada home és la mesura de totes les coses)

Havia estudiat aquest autor a la Universitat de Barcelona cap als anys 50 del segle passat i aleshores me n’havia burlat; amb Nietzsche m’ho vaig prendre seriosament.

¿Tot acaba en el seu *phainesthai*, en el sol fet d’aparèixer? Tal com les coses apareixen per a mi, són així per a mi; i tan com apareixen per a tu, així són per a tu. ¿Empirisme? ¿perspectivisme? L’home és *mesura* perquè cada ésser humà separa el present d’allò que no és present. L’*alétheia* s’ha arrugat, s’ha encongit, i només és veritat de la presència d’allò present. Tan sols hi ha *aparença*. ¿La *voluntat de poder* de Nietzsche serà potser això? Ben segur que ell ens vol convèncer que res precedeix el *dir*; resumint: no hi ha altra cosa que el pur *dir*. Tot el que es diu val el mateix; és a dir, no val res perquè ens descobrim orfes de fonament tant del pensar com de l’obrar. Les aparences, o aparicions, són aparences ¿de què?, de no-res. No em sorprenia que Nietzsche hagués escrit:

Una llengua, un llenguatge, no expressen altra cosa més que relacions... La noció de “veritat” està mancada de sentit.

Als anys 50, del segle XX, vaig llegir José Ortega y Gasset (1883-1955); doncs bé, en abordar Nietzsche em vaig recordar d'ell. Concretament del seu perspectivisme, esbossat en el capítol X —*La doctrina del punto de vista*— del llibre *El tema de nuestro tiempo* (1955). Va escriure:

La realidad cósmica es tal que sólo puede ser vista bajo una determinada perspectiva. La perspectiva es uno de los componentes de la realidad.

El tema de Déu configura un assumpte que m'ha perseguit invariablement. Doncs, bé; Déu, el que ha elaborat el judaisme, el cristianisme i l'Islam, no té cabuda en el pensament de Nietzsche perquè ell havia fet miques la metafísica. Em xocà en el primer moment el que Heidegger deixà escrit a *Chemins qui ne mènent nulle part* —*Holzwege* a l'original alemany—:

La notion de Dieu, comme valeur suprême, est véritable “meurtre de dieu”.

Heidegger defensa el caràcter *a-teològic* i àdhuc ateu del discurs filosòfic. El filòsof en tant que filòsof, no pot creure religiosament perquè no pot partir de l'eternitat com ho van fer Agustí de Tagaste i Tomàs d'Aquino. ¿Per quina raó? perquè no hi ha experiència fenomenològica de l'eternitat. La investigació filosòfica és, de per si, atea. Nietzsche, el dels seus llibres, ¿creu en Déu? Sí: en el déu Dionysos, déu grec de la vinya, del vi, del deliri extàtic. ¿Què li ensenya aquesta divinitat hel·lènica a Friedrich Nietzsche? que l'ésser humà ha de descobrir què hi ha de diví en ell, en la mesura en què l'home li diu *sí* a la vida i a la terra.

Aquí acaba el record del meu viatge per terres nietzscheanes. Va tenir moments horribles, viscuts desemparadament. ¿Què en resta, de tot allò? un augment de l'hesitació intel·lectual i un afermar-me amb ímpetu i conscientment a la persona de carn i os que m'estima i a qui estimo. La veritat no ens fa lliures, ¿per què?: perquè no la toquem. L'amor conscient encarnat, no l'encant, ens allibera; ¿per quina raó? perquè es palpa i s'olora. ¿I de la resta? desconeixement i incompetència.

Ho anava a deixar aquí, però de sobte entre els meus papers n'he trobat un que m'ha recordat l'ascensió al Pic d'Aneto —3.404 metres— el juliol de 1952, amb un guia de Benasque o Benasc, concretament de la Casa Sayó. En el paperet hi havia escrit: *He llegit, entusiasmada, el Salm CXX un cop superat el Pas de Mahoma, una aresta molt estreta de 30 metres de llargada. Ara he tornat al salm, al 121 o al 120, segons la numeració seguida:*

Alço els meus ulls a les muntanyes.

D'allà vindrà el meu auxili.

D'elles vindrà el meu ajut.

La meva ajuda ve de Yhwh,

aquell que compona cels i terra.

Ell no permetrà que ensopeguis

ni que s'adormi el que et guarda.

El protector d'Israel no s'adorm.

Yhwh és qui t'empara.

Ell et guarda a la seva ombra; està a la teva dreta.

I això des d'ara i per sempre.

Però el 1916 un llamp matà Josep Sayó i l'alemany Adolf Blassa mentre travessaven el Pas de Mahoma, quan ja tornaven. Jo, a la tarda del dia de la meva pujada a l'Aneto, retornant al refugi de la Renclusa, situat a 2.140 metres d'alçada, vaig assaborir altra vegada el salm 120, tret dels *Tehillim* —títol hebreu dels *Salms*—. L'Octavi Fullat de 1952 no coincideix del tot, ni de bon tros, amb l'actual. Continuo, malgrat això, respectuosament atent a la memòria mil·lenària col·lectiva que em fa intel·ligible, a mi, pobre home, del qual l'*Eclesiatés* diu:

Tal com va sortir del ventre de la seva mare, així tornarà: nu.